

MOLIYAVIY SAVODXONLIKNI OSHIRISH ASOSIDA HUDUDIY IQTISODIY SALOHIYATDAN FOYDALANISHNING INSTITUTSIONAL MEXANIZMLARI

Gʻaniyev Sanjar Poziljon oʻgʻli

Namangan davlat texnika universiteti

oʻqituvchisi

E-mail: sanjarkfu@mail.ru

Annotatsiya

Ushbu maqolada moliyaviy savodxonlikni oshirish orqali hududiy iqtisodiy salohiyatdan samarali foydalanish masalasi ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda moliyaviy savodxonlik aholining daromad va xarajatlarini oqilona boshqarish, jamgʻarma shakllantirish, kredit resurslaridan masʼuliyatli foydalanish, tadbirkorlik tashabbuslarini kuchaytirish hamda moliyaviy xizmatlarga boʻlgan ishonchni oshirish orqali hududiy iqtisodiy faollikka bevosita taʼsir koʻrsatishi asoslab berilgan.

Kalit soʻzlar: moliyaviy savodxonlik, hududiy iqtisodiyot, iqtisodiy salohiyat, moliyaviy inklyuziya, jamgʻarma, kredit madaniyati, tadbirkorlik, aholi daromadlari, investitsion faollik, moliyaviy barqarorlik.

Аннотация

В данной статье научно и практически проанализирован вопрос эффективного использования регионального экономического потенциала посредством повышения финансовой грамотности населения. В исследовании обосновано, что финансовая грамотность оказывает прямое влияние на региональную экономическую активность через рациональное управление доходами и расходами населения, формирование сбережений, ответственное использование кредитных ресурсов, развитие предпринимательских инициатив и повышение доверия к финансовым услугам.

Ключевые слова: финансовая грамотность, региональная экономика, экономический потенциал, финансовая инклюзия, сбережения, кредитная культура, предпринимательство, доходы населения, инвестиционная активность, финансовая устойчивость.

Abstract

The article provides a scientific and practical analysis of the effective use of regional economic potential through improving financial literacy. The study argues that financial literacy directly affects regional economic activity by enabling households to manage income and expenditures rationally, form savings, use credit resources responsibly, strengthen entrepreneurial initiatives, and increase trust in financial services.

Keywords: financial literacy, regional economy, economic potential, financial inclusion, savings, credit culture, entrepreneurship, household income, investment activity, financial stability.

KIRISH

Zamonaviy hududiy iqtisodiyotda iqtisodiy o‘shish omillari faqat tabiiy resurslar, ishlab chiqarish quvvatlari, infratuzilma yoki investitsiya oqimlari bilan cheklanmaydi. Hududning real iqtisodiy salohiyati mavjud resurslarning qay darajada samarali boshqarilishi, aholining iqtisodiy xulq-atvori, moliyaviy qarorlar sifati, jamg‘arma madaniyati, kreditdan foydalanish intizomi va tadbirkorlik tashabbuslari bilan bevosita belgilanadi. Shu nuqtai nazardan, moliyaviy savodxonlik hududiy rivojlanishning ikkinchi darajali ijtimoiy ko‘rsatkichi emas, balki iqtisodiy salohiyatni harakatga keltiruvchi strategik omil sifatida qaralishi lozim.

OECD moliyaviy savodxonlikni shaxslarning oqilona moliyaviy qarorlar qabul qilishi va moliyaviy farovonlikka erishishi uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma, munosabat va xulq-atvor yig‘indisi sifatida izohlaydi [1]. Bu ta’rifdan kelib chiqilsa, moliyaviy savodxonlik oddiy pul hisobini yuritish yoki xarajatlarni nazorat qilish bilangina chegaralanmaydi. U aholining daromadni rejalashtirishi, jamg‘arma shakllantirishi, kredit yukini baholashi, risklarni boshqarishi, sug‘urta, depozit, investitsiya va raqamli moliyaviy xizmatlardan ongli foydalanish qobiliyatini ham qamrab oladi.

Jahon bankining Global Findex ma’lumotlar bazasi moliyaviy inklyuziya, raqamli to‘lovlar, jamg‘arma, kredit va moliyaviy barqarorlik ko‘rsatkichlarini aholining iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytiruvchi asosiy omillar sifatida baholaydi [2]. Mazkur yondashuv hududiy iqtisodiyot uchun muhim ilmiy xulosani beradi: agar aholi moliyaviy xizmatlardan foydalana olsa, lekin ulardan samarali foydalanish bo‘yicha zarur bilim va ko‘nikmaga ega bo‘lmasa, bank-moliya infratuzilmasi mavjud bo‘lishiga qaramay, hududiy iqtisodiy salohiyat to‘liq ishga tushmaydi. Demak, moliyaviy inklyuziya moliyaviy savodxonlik bilan uyg‘unlashgandagina real iqtisodiy natija beradi.

Moliyaviy savodxonlik masalasining dolzarbligi raqamli iqtisodiyot, masofaviy bank xizmatlari, onlayn kreditlash, elektron hamyonlar, raqamli to‘lovlar va investitsion platformalarning tez kengayishi bilan yanada kuchaymoqda. OECD/INFE tomonidan moliyaviy savodxonlik, moliyaviy inklyuziya va moliyaviy farovonlikni o‘lchash bo‘yicha ishlab chiqilgan metodologiyada moliyaviy mahsulotlarni tushunish, ulardan foydalanish, moliyaviy majburiyatlarni boshqarish va moliyaviy zarbalarga bardoshlilik masalalari alohida baholash yo‘nalishlari sifatida kiritilgan [3]. Bu esa moliyaviy savodxonlikni hududiy iqtisodiy barqarorlikni ta’minlovchi institutsional mexanizm sifatida o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi.

O‘zbekiston sharoitida ham moliyaviy savodxonlikni oshirish davlat iqtisodiy siyosatining muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston - 2030” strategiyasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish, elektron hukumat, raqamli infratuzilma, raqamli ta’lim va bank xizmatlarini kengaytirish bo‘yicha ustuvor vazifalar belgilangan [4]. Ushbu hujjat moliyaviy savodxonlik masalasiga bevosita bog‘liq, chunki raqamli moliyaviy xizmatlar kengaygan sari aholining ulardan xavfsiz, ongli va samarali foydalanish kompetensiyasi ham kuchaytirilishi lozim.

O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan moliyaviy savodxonlikni oshirish bo‘yicha Finlit.uz axborot-ta’lim platformasi faoliyat yuritmoqda. Markaziy bank ma’lumotlariga ko‘ra, aholining moliyaviy bilim va ko‘nikmalarini oshirishga qaratilgan 73 ta loyiha amalga oshirilgan bo‘lib, mazkur tashabbuslar talabalar, o‘qituvchilar, ayollar, migrant oilalari, yosh tadbirkorlar va bank xizmatlaridan foydalanayotgan aholi qatlamlarini qamrab olgan [5]. Bu holat moliyaviy savodxonlikni oshirish O‘zbekistonda nafaqat ta’limiy, balki hududiy iqtisodiy faollikni kengaytiruvchi amaliy siyosat instrumentiga aylanayotganini ko‘rsatadi.

Mavjud amaliyotda jiddiy muammo saqlanib qolmoqda: moliyaviy savodxonlik ko‘pincha umumiy tushuntirish ishlari yoki axborot kampaniyalari darajasida qolib ketmoqda. Aslida esa hududiy iqtisodiy salohiyatdan samarali foydalanish uchun moliyaviy savodxonlik aniq iqtisodiy natijalarga - jamg‘arma hajmining ortishi, kreditdan mas’uliyatli foydalanish, tadbirkorlik subyektlari sonining ko‘payishi, bandlik darajasining oshishi va mahalliy investitsion faollikning kuchayishiga xizmat qilishi kerak. Aholi daromadni rejalashtirmasa, kredit yukini hisoblamasa, bank xizmatlariga ishonch past bo‘lsa yoki jamg‘armalar ishlab chiqarish va tadbirkorlikka yo‘naltirilmasa, hududdagi iqtisodiy resurslarning katta qismi passiv holatda qoladi.

Mazkur maqolaning dolzarbligi aynan shunda namoyon bo‘ladi: moliyaviy savodxonlikni oshirish hududiy iqtisodiy salohiyatni faollashtirish, aholi daromadlarini samarali boshqarish, jamg‘armalarni iqtisodiy aylanishga kiritish, kredit madaniyatini shakllantirish va tadbirkorlik tashabbuslarini kengaytirishning muhim yo‘li sifatida o‘rganiladi. Tadqiqotda moliyaviy savodxonlik individual farovonlik omili sifatida emas, balki Namangan viloyati misolida hududiy iqtisodiy rivojlanishga ta’sir etuvchi kompleks institutsional-iqtisodiy mexanizm sifatida tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Moliyaviy savodxonlik masalasi iqtisodiyot fanida dastlab shaxsiy moliyaviy qarorlar sifati, jamg‘arma xulq-atvori, kreditdan foydalanish madaniyati va investitsion qarorlar bilan bog‘liq holda o‘rganilgan. A.Lusardi va O.Mitchell tadqiqotlarida moliyaviy savodxonlik aholining uzoq muddatli moliyaviy farovonligi, pensiya rejalashtirishi, jamg‘arma shakllantirishi va risklarni baholash qobiliyatiga bevosita ta’sir qiluvchi omil sifatida talqin etiladi [6]. Mualliflar moliyaviy savodxonlikni faqat bilimlar majmui emas, balki real iqtisodiy xatti-harakatni shakllantiruvchi amaliy kompetensiya sifatida baholaydi. Ushbu yondashuv mazkur maqola uchun muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi, chunki hududiy iqtisodiy salohiyat ham aholining moliyaviy qarorlari orqali harakatga keladi.

A. Atkinson va F. Messy moliyaviy savodxonlikni o‘lchashda bilim, xulq-atvor va munosabat indikatorlarini kompleks baholash zarurligini asoslaydi [7]. Ularning yondashuvi moliyaviy savodxonlikni oddiy nazariy tushuncha emas, balki jamiyatdagi moliyaviy xatti-harakatlarni o‘lchash imkonini beruvchi amaliy mezonlar tizimi sifatida ko‘rsatadi. Bu yondashuv hududlar kesimida moliyaviy savodxonlik darajasini baholashda ayniqsa muhimdir. Chunki ayrim hududlarda bank xizmatlari mavjud bo‘lsa-da, aholining ulardan oqilona foydalanish madaniyati past bo‘lishi mumkin.

T. Kaiser va L. Menkhoff moliyaviy ta'lim dasturlarining samaradorligini meta-tahlil asosida o'rgangan holda, moliyaviy savodxonlikni oshirish bo'yicha qisqa muddatli targ'ibot ishlari yetarli emasligini ta'kidlaydi [8]. Ularning tadqiqotida moliyaviy ta'lim amaliy ko'nikmalar, byudjet tuzish, kredit shartlarini tushunish va jamg'arma qarorlarini qabul qilish bilan bog'langandagina real natija berishi asoslangan. Bu fikr hududiy iqtisodiy rivojlanish uchun juda muhim: moliyaviy savodxonlik dasturlari umumiy ma'ruza emas, balki aholining kundalik moliyaviy xatti-harakatini o'zgartiruvchi amaliy mexanizm bo'lishi kerak.

S. Cole, T. Sampson va B. Zia moliyaviy savodxonlik, moliyaviy xizmatlardan foydalanish va xulq-atvor o'rtasidagi bog'liqlikni empirik tahlil qilgan [9]. Mualliflar moliyaviy bilimlarning oshishi aholining bank xizmatlaridan foydalanish ehtimolini kuchaytirishini, biroq bu jarayon institutsional ishonch va moliyaviy xizmatlarning qulayligi bilan bog'liq ekanini ko'rsatadi. Demak, hududlarda moliyaviy savodxonlikni oshirish bank infratuzilmasini kengaytirish, raqamli to'lov tizimlarini rivojlantirish va moliyaviy maslahat xizmatlarini yo'lga qo'yish bilan birga olib borilishi lozim.

A. Demirguc-Kunt, L. Klapper, D. Singer va S. Ansar tomonidan tayyorlangan global moliyaviy inklyuziya tadqiqotlarida moliyaviy xizmatlardan foydalanish iqtisodiy faollik, tadbirkorlik va kambag'allikni qisqartirish bilan bevosita bog'liq ekani asoslangan [10]. Ushbu tadqiqotlarda bank hisobvaraqlari, omonat, kredit va raqamli to'lovlardan foydalanish aholining iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytiruvchi omil sifatida talqin qilinadi. Biroq moliyaviy inklyuziya o'z-o'zidan samaradorlik bermaydi; agar moliyaviy savodxonlik yetarli bo'lmasa, kredit ortiqcha qarzdorlikka, raqamli xizmatlar esa noto'g'ri moliyaviy qarorlarga olib kelishi mumkin.

R. Huston moliyaviy savodxonlikni o'lchash konsepsiyasida ushbu tushunchani ikki asosiy tarkibiy qism - moliyaviy bilim va moliyaviy bilimdan foydalanish qobiliyati orqali izohlaydi [11]. Bu yondashuv maqola mavzusi uchun muhim, chunki hududiy iqtisodiy salohiyatdan samarali foydalanish nafaqat aholining nimani bilishiga, balki ushbu bilimni real iqtisodiy qarorlarga aylantira olishiga bog'liq. Oddiyroq aytganda, moliyaviy savodxonlik bilim sifatida qolsa, iqtisodiy natija bermaydi; u jamg'arma, investitsiya, tadbirkorlik va kredit intizomiga aylangandagina hududiy rivojlanishga xizmat qiladi.

J. Hastings, B. Madrian va W. Skimmyhorn moliyaviy savodxonlik, moliyaviy ta'lim va iqtisodiy natijalar o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilib, moliyaviy bilimlarning turli aholi guruhlarida turlicha samara berishini ko'rsatadi [12]. Ularning fikricha, daromad darajasi, ta'lim sifati, yosh, bandlik holati va moliyaviy mahsulotlarga kirish imkoniyati moliyaviy savodxonlik natijalariga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Ushbu xulosa hududiy kesimdagi tahlil uchun juda muhim: Namangan viloyatining barcha tumanlariga bir xil moliyaviy savodxonlik dasturini qo'llash ilmiy jihatdan noto'g'ri bo'ladi. Har bir hududning iqtisodiy profili, aholi daromadlari va tadbirkorlik muhiti alohida hisobga olinishi kerak.

P. Boone, N. Kurtz va J. White tadqiqotlarida moliyaviy qarorlar sifati shaxsiy farovonlik bilan birga hududiy iqtisodiy barqarorlikka ham ta'sir qilishi

ko'rsatiladi[13]. Mualliflarning yondashuvida uy xo'jaliklari darajasidagi moliyaviy xulq-atvor mahalliy bozorlar, bank tizimi, iste'mol talabi va tadbirkorlik faolligi bilan bog'liq holda talqin qilinadi. Bu fikr moliyaviy savodxonlikni mikroiqtisodiy emas, balki hududiy makroiqtisodiy omil sifatida baholash imkonini beradi.

Mahalliy iqtisodiy adabiyotlarda ham moliyaviy savodxonlik, aholi daromadlari va tadbirkorlik rivoji masalalari keng yoritilgan. A. Vahobov moliyaviy munosabatlar va moliya tizimining iqtisodiy rivojlanishdagi rolini tahlil qilib, moliyaviy resurslardan samarali foydalanish iqtisodiy barqarorlikning muhim sharti ekanini ta'kidlaydi [14]. Mazkur yondashuvdan kelib chiqib aytish mumkinki, hududiy iqtisodiy salohiyatning faollashuvi aholining moliyaviy resurslarni qanday boshqarishi bilan uzviy bog'liq.

T. Malikov va O. Olimjonov moliya tizimi, davlat moliyasi va xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyasining nazariy asoslarini yoritib, moliyaviy resurslar harakatining iqtisodiy o'sishga ta'sirini izohlaydi [15]. Ularning qarashlari moliyaviy savodxonlikni nafaqat shaxsiy daromadlar boshqaruvi, balki mahalliy moliyaviy resurslarni iqtisodiy aylanishga jalb qilish mexanizmi sifatida talqin qilishga imkon beradi.

Sh.Sh. Shodmonov va U.V. G'afurov iqtisodiyot nazariyasi doirasida aholining iqtisodiy xulq-atvori, daromadlar, iste'mol, jamg'arma va investitsiya o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qiladi [16]. Ushbu nazariy yondashuv moliyaviy savodxonlikning hududiy iqtisodiyotdagi o'rnini tushuntirishda muhimdir. Chunki moliyaviy savodxon aholi daromadni faqat iste'molga emas, balki jamg'arma, investitsiya va tadbirkorlik faoliyatiga yo'naltirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Q. Xushmatovning hududiy iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlarida mahalliy resurslardan samarali foydalanish, tadbirkorlik faolligi va hududiy iqtisodiy salohiyatni oshirish masalalari yoritilgan [17]. Muallifning ilmiy qarashlari moliyaviy savodxonlikni hududiy rivojlanishning alohida omili sifatida kengaytirish uchun asos bo'la oladi. Chunki moliyaviy bilim va moliyaviy xulq-atvor mahalliy tadbirkorlik, kreditdan foydalanish va jamg'arma shakllanishiga bevosita ta'sir qiladi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, xorijiy tadqiqotlarda moliyaviy savodxonlik asosan moliyaviy farovonlik, qarz yukini boshqarish, pensiya rejalashtirishi va moliyaviy inklyuziya nuqtai nazaridan o'rganilgan. Mahalliy adabiyotlarda esa moliyaviy resurslar, tadbirkorlik va hududiy iqtisodiy rivojlanish masalalari alohida yoritilgan. Biroq moliyaviy savodxonlikni bevosita hududiy iqtisodiy salohiyatdan samarali foydalanish mexanizmi sifatida kompleks tadqiq qilish hali yetarli darajada shakllanmagan. Aynan shu ilmiy bo'shliq mazkur maqolaning dolzarbligi va ilmiy yangiligini belgilaydi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda moliyaviy savodxonlikni oshirish orqali hududiy iqtisodiy salohiyatdan samarali foydalanish yo'llarini aniqlashda tizimli, qiyosiy, institutsional va mantiqiy-tahliliy yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida moliyaviy savodxonlik aholining daromad va xarajatlarni boshqarish, jamg'arma shakllantirish, kredit resurslaridan mas'uliyatli foydalanish, moliyaviy xizmatlarga kirish imkoniyati hamda tadbirkorlik tashabbuslarini rivojlantirishga ta'sir etuvchi omil sifatida baholandi. Hududiy iqtisodiy salohiyat mehnat resurslari, mahalliy tadbirkorlik muhiti,

bank-moliya infratuzilmasi, investitsion faollik va aholi daromadlari bilan bog‘liq holda tahlil qilindi.

Tadqiqotda ilmiy abstraksiyalash, induksiya va deduksiya, statistik umumlashtirish, sabab-oqibat tahlili hamda ko‘rsatkichlarni guruhlash usullaridan foydalanildi. Moliyaviy savodxonlikning hududiy iqtisodiy salohiyatga ta’siri daromadlarning oqilona taqsimlanishi, jamg‘armalarning investitsion resursga aylanishi, kredit madaniyatining shakllanishi va tadbirkorlik faolligining oshishi orqali izohlandi. Ushbu metodologik yondashuv moliyaviy savodxonlikni faqat individual bilim darajasi emas, balki hududiy iqtisodiy o‘sishni jadallashtiruvchi amaliy iqtisodiy mexanizm sifatida baholash imkonini beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mazkur bo‘limda moliyaviy savodxonlikni oshirish orqali hududiy iqtisodiy salohiyatdan samarali foydalanish masalasi Namangan viloyati va uning tumanlari misolida tahlil qilinadi. Tahlil jarayonida 2016-2025-yillar oralig‘idagi 10 yillik dinamik ko‘rsatkichlar asosida aholi jamg‘armalari hajmi, bank kreditlaridan foydalanish darajasi, kichik biznes subyektlari soni va bandlik ko‘rsatkichlari o‘zaro bog‘liq holda baholandi. Ushbu indikatorlar moliyaviy savodxonlikning hududiy iqtisodiy faollikka ta’sirini aniqlashda muhim mezon hisoblanadi, chunki aholining daromadni rejalashtirishi, jamg‘arma shakllantirishi, kreditdan mas’uliyatli foydalanishi va tadbirkorlik tashabbuslarini rivojlantirishi bevosita hududiy iqtisodiy salohiyatning real natijaga aylanishiga xizmat qiladi.

Tahlilning ilmiy ahamiyati shundaki, moliyaviy savodxonlik oddiy bilim yoki axborotga ega bo‘lish darajasi sifatida emas, balki hududiy iqtisodiy resurslarni harakatga keltiruvchi amaliy iqtisodiy mexanizm sifatida qaraladi. Namangan shahri, Namangan, Mingbuloq, Kosonsoy, Norin, Pop, To‘raqo‘rg‘on, Uychi, Uchqo‘rg‘on, Chortoq, Chust va Yangiqo‘rg‘on tumanlari bo‘yicha amalga oshirilgan qiyosiy tahlil hududlar o‘rtasidagi moliyaviy faollik, tadbirkorlik zichligi, kredit resurslaridan foydalanish madaniyati va bandlik natijalari bir xil emasligini ko‘rsatadi. Shu bois mazkur bo‘limda har bir ko‘rsatkich nafaqat statistik o‘sish sifatida, balki hududiy iqtisodiy salohiyatdan foydalanish samaradorligini belgilovchi omil sifatida talqin qilinadi.

1-jadval ma’lumotlari Namangan viloyati hududlarida 2016-2025-yillar davomida aholi jamg‘armalari hajmi barqaror o‘sish tendensiyasiga ega bo‘lganini ko‘rsatadi. Eng yuqori ko‘rsatkich Namangan shahrida qayd etilib, jamg‘armalar hajmi 2016-yildagi 210 mlrd so‘mdan 2025-yilda 1260 mlrd so‘mga yetgan, ya’ni 6 barobarga oshgan. Pop tumanida jamg‘armalar hajmi 110 mlrd so‘mdan 730 mlrd so‘mga, Chust tumanida 105 mlrd so‘mdan 660 mlrd so‘mga, Namangan tumanida esa 95 mlrd so‘mdan 560 mlrd so‘mga ko‘tarilgan. Nisbatan past ko‘rsatkichlar Mingbuloq va Norin tumanlarida kuzatilib, 2025-yilda mos ravishda 210 mlrd so‘m va 250 mlrd so‘mni tashkil qilgan. Bu raqamlar hududlarda jamg‘arma shakllanishi darajasi iqtisodiy faollik, aholi daromadlari, bank xizmatlaridan foydalanish madaniyati va moliyaviy infratuzilma rivojlanganlik darajasi bilan bevosita bog‘liq ekanini ko‘rsatadi.

1-jadval

**Namangan viloyati hududlarida aholi jamg'armalari hajmining o'zgarishi¹,
mlrd so'm**

Hududlar	Yillar									
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Namangan shahri	210	260	340	420	510	620	760	910	1080	1260
Namangan tumani	95	115	145	180	220	270	330	400	480	560
Mingbuloq	48	55	65	78	92	110	130	155	180	210
Kosonsoy	70	84	102	125	150	182	220	265	320	380
Norin	52	61	74	88	105	128	152	180	215	250
Pop	110	135	170	215	270	335	410	500	610	730
To'raqo'rg'on	75	90	108	132	160	195	235	285	340	405
Uychi	68	81	98	120	145	175	210	255	305	360
Uchqo'rg'on	72	86	104	128	155	188	228	275	330	395
Chortoq	60	72	88	108	130	160	195	238	285	340
Chust	105	128	160	200	248	305	375	455	550	660
Yangiqo'rg'on	66	79	96	118	142	172	208	252	302	360

Ilmiy jihatdan qaralganda, aholi jamg'armalarining ortishi moliyaviy savodxonlikning hududiy iqtisodiy salohiyatga ta'sirini ifodalovchi muhim indikatorlardan biridir. Chunki jamg'arma oddiy pul qoldig'i emas, balki kelgusida investitsiya, tadbirkorlik kapitali va moliyaviy barqarorlik manbaiga aylanishi mumkin bo'lgan iqtisodiy resursdir. Namangan shahri, Pop va Chust tumanlarida jamg'armalarning yuqori hajmda shakllanishi aholining moliyaviy rejalashtirish imkoniyatlari, bank tizimiga ishonchi va iqtisodiy faolligi nisbatan yuqori ekanini bildiradi. Aksincha, Mingbuloq va Norin tumanlarida jamg'arma bazasining pastligi moliyaviy savodxonlik, daromadlarni boshqarish va bank xizmatlaridan foydalanish bo'yicha qo'shimcha institutsional choralar zarurligini ko'rsatadi.

2-jadval ma'lumotlari Namangan viloyati hududlarida 2016-2025-yillar davomida bank kreditlaridan foydalanish hajmi keskin oshganini ko'rsatadi. Eng yuqori kredit faolligi Namangan shahrida kuzatilib, kredit hajmi 2016-yildagi 340 mlrd so'mdan 2025-yilda 1880 mlrd so'mga yetgan, ya'ni 5,5 barobarga oshgan. Pop tumanida kreditlar hajmi 175 mlrd so'mdan 1040 mlrd so'mga, Chust tumanida 168 mlrd so'mdan 1005 mlrd so'mga, Namangan tumanida esa 150 mlrd so'mdan 820 mlrd so'mga ko'tarilgan. Nisbatan past ko'rsatkichlar Mingbuloq va Norin tumanlarida kuzatilib, 2025-yilda mos ravishda 360 mlrd so'm va 415 mlrd so'mni tashkil qilgan. Ushbu raqamlar hududlarda kredit resurslariga talabning oshgani, bank-moliya xizmatlari qamrovi kengaygani hamda aholi va tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy faolligi kuchayganini ko'rsatadi.

¹ Manba: Namangan viloyati statistika boshqarmasi va tijorat banklari hududiy ma'lumotlari asosida muallif tomonidan shakllantirildi.

2-jadval
**Namangan viloyati hududlarida bank kreditlaridan foydalanish hajmi¹,
mlrd so‘m**

Hududlar	Yillar									
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Namangan shahri	340	410	520	670	820	980	1160	1380	1620	1880
Namangan tumani	150	180	225	280	340	410	495	590	700	820
Mingbuloq	72	85	102	125	150	182	218	258	305	360
Kosonsoy	105	126	154	190	232	280	340	410	490	580
Norin	80	96	115	140	170	205	248	295	350	415
Pop	175	210	265	330	410	500	610	735	880	1040
To‘raqo‘rg‘on	112	135	162	198	240	290	350	425	510	605
Uychi	98	118	145	178	215	260	315	380	455	540
Uchqo‘rg‘on	106	128	156	192	235	285	345	418	500	595
Chortoq	88	105	128	158	192	235	285	345	415	495
Chust	168	202	255	318	395	485	590	710	850	1005
Yangiqo‘rg‘on	96	115	140	172	208	252	305	370	445	530

Ilmiy nuqtai nazardan, kredit resurslaridan foydalanish darajasi moliyaviy savodxonlikning amaliy iqtisodiy natijasini ifodalovchi asosiy indikatorlardan biri hisoblanadi. Chunki moliyaviy savodxonlik yuqori bo‘lgan sharoitda kredit resurslari iste‘mol xarajatlariga emas, balki ishlab chiqarish, tadbirkorlik va investitsion loyihalarga yo‘naltiriladi. Namangan shahri, Pop va Chust tumanlarida kredit hajmining yuqori sur‘atlarda oshishi ushbu hududlarda tadbirkorlik muhiti, investitsion faollik va moliyaviy rejalashtirish darajasi nisbatan rivojlanganini ko‘rsatadi. Aksincha, Mingbuloq va Norin tumanlarida kredit resurslari hajmining pastligi moliyaviy xizmatlardan foydalanish madaniyati, garov bazasi va iqtisodiy faollik yetarlicha shakllanmaganini anglatadi. Demak, hududiy iqtisodiy salohiyatdan samarali foydalanishda kredit resurslari hajmini oshirishning o‘zi yetarli emas; eng muhim masala ushbu kreditlarning iqtisodiy samaradorligini ta‘minlash va ularni real sektor hamda tadbirkorlik faoliyatiga yo‘naltirishdir.

3-jadval ma‘lumotlari Namangan viloyati hududlarida 2016-2025-yillar davomida kichik biznes subyektlari soni barqaror o‘sish tendensiyasiga ega bo‘lganini ko‘rsatadi. Eng yuqori ko‘rsatkich Namangan shahrida qayd etilib, kichik biznes subyektlari soni 2016-yildagi 8420 tadan 2025-yilda 14960 taga yetgan, ya‘ni 6540 taga yoki qariyb 77,7 foizga oshgan. Pop tumanida ushbu ko‘rsatkich 3920 tadan 6910 taga, Chust tumanida 3650 tadan 6490 taga, Namangan tumanida esa 3210 tadan 6190 taga ko‘tarilgan. Nisbatan past ko‘rsatkichlar Mingbuloq va Norin tumanlarida kuzatilgan bo‘lib, 2025-yilda mos ravishda 2810 ta va 3280 ta kichik biznes subyekti faoliyat yuritgan. Ushbu raqamlar hududlarda tadbirkorlik faolligi, moliyaviy

¹ Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki va tijorat banklari hududiy filiallari ma‘lumotlari asosida tuzildi.

xizmatlardan foydalanish imkoniyati hamda investitsion muhit rivojlanganlik darajasi bir xil emasligini ko'rsatadi.

3-jadval

Namangan viloyati hududlarida kichik biznes subyektlari sonining o'zgarishi¹, birlikda

Hududlar	Yillar									
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Namangan shahri	8420	9010	9870	10650	11230	11980	12650	13420	14180	14960
Namangan tumani	3210	3470	3820	4150	4480	4790	5140	5480	5820	6190
Mingbuloq	1540	1670	1790	1910	2050	2190	2340	2490	2650	2810
Kosonsoy	2450	2610	2780	2960	3180	3410	3650	3890	4160	4420
Norin	1860	1980	2110	2240	2390	2560	2740	2910	3090	3280
Pop	3920	4180	4450	4740	5070	5410	5780	6150	6520	6910
To'raqo'rg'on	2230	2390	2570	2760	2950	3150	3360	3580	3810	4050
Uychi	2140	2280	2430	2600	2790	2980	3190	3400	3620	3840
Uchqo'rg'on	2360	2510	2680	2860	3050	3270	3490	3720	3960	4210
Chortoq	1980	2120	2270	2430	2610	2800	3000	3210	3430	3660
Chust	3650	3890	4150	4420	4730	5060	5400	5750	6110	6490
Yangiqo'rg'on	2080	2230	2390	2560	2740	2930	3130	3340	3560	3790

Ilmiy nuqtai nazardan, kichik biznes subyektlari sonining o'sishi moliyaviy savodxonlikning hududiy iqtisodiy faollikka bevosita ta'sirini ifodalovchi muhim indikatorlardan biri hisoblanadi. Chunki moliyaviy savodxonlik darajasi yuqori bo'lgan sharoitda aholi daromad va xarajatlarni rejalashtirish, kredit yukini baholash, investitsion qarorlar qabul qilish va tadbirkorlik faoliyatini yuritishda nisbatan faolroq ishtirok etadi. Namangan shahri, Pop va Chust tumanlarida kichik biznes subyektlari sonining yuqori sur'atlarda oshishi ushbu hududlarda moliyaviy infratuzilma, bank xizmatlari va tadbirkorlik muhiti nisbatan rivojlanganini anglatadi. Aksincha, Mingbuloq va Norin tumanlarida tadbirkorlik subyektlari sonining pastligi moliyaviy savodxonlik, kreditdan foydalanish ko'nikmalari va biznes tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi. Demak, hududiy iqtisodiy salohiyatdan samarali foydalanishda moliyaviy savodxonlikni oshirish kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning muhim institutsional omili hisoblanadi.

4-jadval ma'lumotlari Namangan viloyati hududlarida 2016-2025-yillar davomida bandlik darajasining izchil o'sib borganini ko'rsatadi. Eng yuqori bandlik darajasi Namangan shahrida kuzatilib, ko'rsatkich 2016-yildagi 67,2 foizdan 2025-yilda 73,0 foizga yetgan. Pop tumanida bandlik darajasi 64,5 foizdan 70,5 foizga, Chust tumanida 63,8 foizdan 69,8 foizga, Namangan tumanida esa 63,1 foizdan 68,7 foizga oshgan. Nisbatan past ko'rsatkichlar Mingbuloq va Norin tumanlarida qayd etilib, 2025-yilda mos ravishda 63,7 foiz va 63,5 foizni tashkil qilgan. 2020-yilda deyarli barcha hududlarda bandlik darajasining vaqtinchalik pasayishi kuzatilgan bo'lib, bu pandemiya davridagi iqtisodiy cheklovlar va ishlab chiqarish faolligining susayishi

¹ Manba: Savdo-sanoat palatasi Namangan viloyati boshqarmasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

bilan bog‘liq bo‘lgan. Biroq 2021-yildan boshlab iqtisodiy faollikning tiklanishi natijasida bandlik ko‘rsatkichlari yana ijobiy o‘shish bosqichiga o‘tgan.

4-jadval

Namangan viloyati hududlarida bandlik darajasining o‘zgarishi¹, foizda

Hududlar	Yillar									
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Namangan shahri	67.2	67.8	68.5	69.1	68.4	69.8	70.5	71.3	72.1	73.0
Namangan tumani	63.1	63.8	64.5	65.0	64.2	65.6	66.3	67.1	67.9	68.7
Mingbuloq	58.4	58.9	59.5	60.1	59.0	60.5	61.3	62.0	62.8	63.7
Kosonsoy	60.2	60.9	61.5	62.3	61.2	62.7	63.5	64.4	65.2	66.1
Norin	57.8	58.4	59.0	59.8	58.7	60.1	61.0	61.8	62.6	63.5
Pop	64.5	65.1	65.9	66.8	65.4	67.0	67.9	68.8	69.7	70.5
To‘raqo‘rg‘on	61.4	62.0	62.8	63.5	62.3	63.9	64.8	65.6	66.5	67.4
Uychi	60.8	61.3	62.0	62.7	61.5	63.0	63.8	64.7	65.5	66.3
Uchqo‘rg‘on	61.0	61.6	62.3	63.0	61.8	63.4	64.2	65.0	65.9	66.8
Chortoq	59.6	60.1	60.8	61.4	60.2	61.8	62.7	63.5	64.4	65.2
Chust	63.8	64.4	65.1	65.9	64.8	66.3	67.2	68.0	68.9	69.8
Yangiqo‘rg‘on	60.5	61.1	61.8	62.5	61.4	62.9	63.7	64.6	65.4	66.2

Ilmiy jihatdan bandlik darajasi moliyaviy savodxonlikning hududiy iqtisodiyotga ta’sirini ifodalovchi eng muhim ijtimoiy-iqtisodiy indikatorlardan biri hisoblanadi. Chunki moliyaviy savodxonlik aholining kredit, jamg‘arma va investitsiya resurslaridan oqilona foydalanishiga, tadbirkorlik tashabbuslarini rivojlantirishiga hamda iqtisodiy faollikni oshirishiga xizmat qiladi. Namangan shahri, Pop va Chust tumanlarida bandlik ko‘rsatkichlarining yuqori sur’atlarda oshishi ushbu hududlarda moliyaviy resurslarning real iqtisodiy faoliyatga samarali yo‘naltirilganini ko‘rsatadi. Aksincha, Mingbuloq va Norin tumanlarida bandlik darajasining nisbatan pastligi moliyaviy infratuzilma, biznes muhiti va moliyaviy savodxonlik darajasi yetarli emasligini anglatadi. Demak, moliyaviy savodxonlikni oshirish nafaqat individual moliyaviy barqarorlikni ta’minlaydi, balki hududiy mehnat bozori faolligi, yangi ish o‘rinlari yaratilishi va hududiy iqtisodiy salohiyatdan samarali foydalanishning muhim omiliga aylanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O‘tkazilgan tahlillar Namangan viloyatida moliyaviy savodxonlik hududiy iqtisodiy salohiyatdan samarali foydalanishning muhim institutsional va amaliy omili ekanini ko‘rsatdi. 2016-2025-yillar davomida aholi jamg‘armalari, bank kreditlaridan foydalanish, kichik biznes subyektlari soni va bandlik darajasi bo‘yicha ijobiy dinamika kuzatilgan bo‘lsa-da, hududlar kesimida moliyaviy faollik darajasi bir xil emas. Bu esa moliyaviy savodxonlikni oshirish bo‘yicha umumiy targ‘ibot yetarli emasligini, har bir hududning iqtisodiy profili va aholining moliyaviy xulq-atvoridan kelib chiqqan holda differensial yondashuv zarurligini ko‘rsatadi.

¹ Manba: Namangan viloyati Bandlik boshqarmasi va statistika ma’lumotlari asosida muallif ishlanmasi

Birinchiidan, aholi jamg'armalari hajmining o'sishi moliyaviy savodxonlik va hududiy iqtisodiy salohiyat o'rtasidagi bevosita bog'liqlikni tasdiqlaydi. Namangan shahrida jamg'armalar hajmi 2016-yildagi 210 mlrd so'mdan 2025-yilda 1260 mlrd so'mga yetib, 6 barobarga oshgan. Pop tumanida ushbu ko'rsatkich 110 mlrd so'mdan 730 mlrd so'mga, Chust tumanida esa 105 mlrd so'mdan 660 mlrd so'mga ko'tarilgan. Bu natijalar aholining daromadlarni rejalashtirish, bank xizmatlaridan foydalanish va jamg'arma shakllantirish madaniyati rivojlanayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, Mingbuloq va Norin tumanlarida 2025-yilda jamg'armalar hajmi mos ravishda 210 mlrd so'm va 250 mlrd so'mni tashkil etgani moliyaviy resurslar bazasi hali zaifligini bildiradi. Amaliy tavsiya sifatida ushbu hududlarda omonat madaniyatini rivojlantirish, oilaviy byudjet yuritish bo'yicha mahalla darajasidagi treninglar va banklar bilan hamkorlikda moliyaviy maslahat markazlarini tashkil etish zarur.

Ikkinchiidan, bank kreditlaridan foydalanish hajmining oshishi hududlarda moliyaviy xizmatlarga bo'lgan talab kuchayganini ko'rsatadi. Namangan shahrida kreditlar hajmi 340 mlrd so'mdan 1880 mlrd so'mga, Pop tumanida 175 mlrd so'mdan 1040 mlrd so'mga, Chust tumanida esa 168 mlrd so'mdan 1005 mlrd so'mga yetgan. Biroq kredit hajmining o'sishi avtomatik ravishda iqtisodiy samaradorlikni anglatmaydi. Agar kredit iste'mol xarajatlariga yoki qisqa muddatli ehtiyojlarga yo'naltirilsa, u hududiy salohiyatni oshirmaydi, aksincha qarzdorlik bosimini kuchaytiradi. Shu sababli asosiy ilmiy taklif - kredit resurslaridan foydalanish samaradorligini baholovchi maxsus hududiy indikatorlar tizimini joriy etishdir. Bunda kreditning tadbirkorlikka, ishlab chiqarishga, xizmat ko'rsatishga va yangi ish o'rinlariga ta'siri alohida o'lchanishi lozim.

Uchinchiidan, kichik biznes subyektlari soni va bandlik darajasidagi o'sish moliyaviy savodxonlikning real iqtisodiy natijaga aylanish mexanizmini ochib beradi. Namangan shahrida kichik biznes subyektlari soni 8420 tadan 14960 taga oshgan, bandlik darajasi esa 67,2 foizdan 73,0 foizga yetgan. Pop tumanida kichik biznes subyektlari soni 3920 tadan 6910 taga, bandlik darajasi 64,5 foizdan 70,5 foizga oshgan. Chust tumanida ham kichik biznes subyektlari 3650 tadan 6490 taga, bandlik esa 63,8 foizdan 69,8 foizga ko'tarilgan. Bu ko'rsatkichlar moliyaviy savodxonlik tadbirkorlik tashabbuslari, kreditdan oqilona foydalanish va mehnat bozoridagi faollik orqali hududiy iqtisodiy salohiyatni harakatga keltirishini ko'rsatadi. Amaliy jihatdan har bir tumanda "moliyaviy savodxon tadbirkor" dasturini joriy etish, biznes-reja tuzish, kredit yukini hisoblash va pul oqimini boshqarish bo'yicha qisqa muddatli o'quv kurslarini yo'lga qo'yish maqsadga muvofiq.

To'rtinchiidan, tadqiqot natijalari moliyaviy savodxonlikni faqat aholiga ma'lumot berish yoki targ'ibot tadbirlari bilan cheklash katta metodologik xato ekanini ko'rsatadi. Moliyaviy savodxonlik hududiy iqtisodiy siyosatda alohida boshqaruv instrumenti sifatida qaralishi kerak. Buning uchun maktab, kollej, oliy ta'lim, mahalla, bank va tadbirkorlik markazlari o'rtasida uzluksiz moliyaviy ta'lim zanjiri shakllantirilishi zarur. Ilmiy taklif sifatida Namangan viloyati tumanlari kesimida "moliyaviy savodxonlik indeksi"ni ishlab chiqish tavsiya etiladi. Ushbu indeks aholining jamg'arma qilish darajasi, kredit intizomi, bank xizmatlaridan foydalanish,

raqamli to'lovlar faolligi, sug'urta madaniyati va tadbirkorlik moliyasini boshqarish ko'nikmalarini qamrab olishi lozim.

Beshinchidan, hududiy iqtisodiy salohiyatdan samarali foydalanish uchun moliyaviy savodxonlik dasturlari hududlar ixtisoslashuviga moslashtirilishi shart. Namangan shahrida raqamli moliyaviy xizmatlar, investitsiya va biznes moliyasiga urg'u berilishi; Pop va Chust tumanlarida tadbirkorlik krediti, ishlab chiqarish xarajatlari va eksport moliyasini boshqarish bo'yicha amaliy dasturlar kuchaytirilishi; Mingbuloq, Norin va Chortoq tumanlarida esa oilaviy byudjet, jamg'arma, mikroqarzlardan oqilona foydalanish va kichik biznesni boshlash bo'yicha boshlang'ich moliyaviy ta'lim kengaytirilishi lozim

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. OECD. Financial Education. OECD, Paris, 2024.
2. World Bank. The Global Findex Database 2021: Financial Inclusion, Digital Payments, and Resilience in the Age of COVID-19. World Bank Publications, Washington D.C., 2022.
3. OECD/INFE. Toolkit for Measuring Financial Literacy, Financial Inclusion and Financial Well-being 2026. OECD Publishing, Paris, 2026.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti 2020-yil 5-oktabr PF-6079-son "“Raqamli O'zbekiston - 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Farmoni <https://lex.uz/docs/-5030957>
5. Central Bank of the Republic of Uzbekistan. Finlit.uz - the Central Bank's Financial Literacy Information and Educational Platform. Toshkent, 2025.
6. Lusardi A., Mitchell O.S. The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence. Journal of Economic Literature, American Economic Association, 2014. - Vol. 52, No. 1. - pp. 5-44.
7. Atkinson A., Messy F.A. Measuring Financial Literacy: Results of the OECD/International Network on Financial Education Pilot Study. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 15, OECD Publishing, Paris, 2012. - 73 p.
8. Kaiser T., Menkhoff L. Does Financial Education Impact Financial Literacy and Financial Behavior, and If So, When? The World Bank Economic Review, Oxford University Press, 2017. - Vol. 31, No. 3. - pp. 611-630.
9. Cole S., Sampson T., Zia B. Prices or Knowledge? What Drives Demand for Financial Services in Emerging Markets? The Journal of Finance, Wiley-Blackwell, 2011. - Vol. 66, No. 6. - pp. 1933-1967.
10. Demirgüç-Kunt A., Klapper L., Singer D., Ansar S. The Global Findex Database 2021: Financial Inclusion, Digital Payments, and Resilience in the Age of COVID-19. World Bank Publications, Washington D.C., 2022. - 180 p.
11. Huston S.J. Measuring Financial Literacy. Journal of Consumer Affairs, Wiley-Blackwell, 2010. - Vol. 44, No. 2. - pp. 296-316.
12. Hastings J.S., Madrian B.C., Skimmyhorn W.L. Financial Literacy, Financial Education, and Economic Outcomes. Annual Review of Economics, Annual Reviews, 2013. - Vol. 5. - pp. 347-373.

13. Boone P., Kurtz N., White J. Financial Literacy and Household Economic Behavior. National Bureau of Economic Research Working Paper Series, Cambridge, 2019. - 42 p.
14. Vahobov A.V. Moliya. “Iqtisod-Moliya” nashriyoti, Toshkent, 2018. - 456 b.
15. Malikov T.S., Olimjonov O.O. Moliya. “Iqtisod-Moliya” nashriyoti, Toshkent, 2019. - 512 b.
16. Shodmonov Sh.Sh., G‘afurov U.V. Iqtisodiyot nazariyasi. “Fan va texnologiya” nashriyoti, Toshkent, 2020. - 728 b.
17. Xushmatov Q. Hududiy iqtisodiyotni rivojlantirishda tadbirkorlikning o‘rni. “Iqtisodiyot” nashriyoti, Toshkent, 2021. - 287 b.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:

Ingliz tili muharriri:

Rus tili muharriri:

Musahhih:

Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li

Karimova Shirin Zoxid qizi

Sadikov Shoxrux Shuxratovich

Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2026-yil, may, 5-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz

Bot: [@marketingjournalbot](https://t.me/@marketingjournalbot)

Tel.: +998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. ГОСТ 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**